

Viki Jakaša Borić

Viki Jakaša Borić
Ministarstvo kulture RH
Konzervatorski odjel u Zagrebu
vjakasa@gmail.com

Izvorni znanstveni rad/
Original scientific paper
Primljen/Received: 28. 06. 2015.

UDK:
728.81 (497.5 Samobor)

DOI:
<http://dx.doi.org/10.17018/portal.2015.8>

Dvorac Podolje u Samoboru – povijest gradnje i oblikovanja

SAŽETAK: Autorica donosi interpretaciju građevnog rasta i transformacije dvorca Podolje (Praunsperger Bošnjak) koja se temelji na rezultatima restauratorskih istraživačkih radova, kao i na arhitektonskoj analizi građevine koje povezuje s povijesnim podacima o obitelji i dvorcu iz rukopisne ostavštine Milana Praunspergera. Kula Podolje, vjerojatno građena tijekom 15. stoljeća, poslije integrirana u tijelo dvorca, najstariji je građevni sloj građevine. Nakon što je odigrala važnu ulogu u obrani Samobora od turskih napada, potkraj 16. stoljeća, u skladu s povijesnim okolnostima počinje njezina postupna preobrazba i prenamjena. Dogradnjom s kraja 16. stoljeća, kao i nizom intervencija iz 17. stoljeća koje poduzima obitelj Szaich, obrambenu funkciju zamjenjuje stambena te se formira dvorac čija je tlocrtna forma već tada bliska današnjoj. Iz toga razdoblja potječe veći dio prostorne strukture dvorca, svodne i stropne konstrukcije, dio karakterističnog pročeljnog oblikovanja. Obitelj Praunsperger preuzima vlasništvo ženidbenom vezom 1779. godine te ostaje vlasnikom do današnjih dana. Ta je obitelj dvorac preoblikovala u romantičarskom duhu 19. stoljeća, pridodavši mu kulu sa stubištem i balkonsku lođu, a potkraj 19. stoljeća i historicističko ruho glavnom južnom i bočnom zapadnom pročelju.

KLJUČNE RIJEČI: *Samobor, Podolje, Szaich, Praunsperger, kula, obrana, dvorac, građevna slojevitost*

Dvorac Podolje (Bošnjak Praunsperger) smješten je podno brda Stražnik, na prostranoj parceli koja se proteže duž ceste koja iz središta Samobora vodi prema Kraju Gornjem, odnosno dalje prema Žumberku (sl. 1). Šire gledano, nalazi se na prostoru koji određuje utok lipovačke u rudarsku Gradnu, prirodno zaklonjenom brdima Tepec i Stražnik, koje je bilo pogodno za razvoj najstarijeg dijela Samobora, danas poznatog pod nazivom Taborec (sl. 2, 3).¹

Okružen malenim perivojem i gospodarskim građevinama, dvorac Podolje još i danas je u stambenoj funkciji. Iz vlasništva obitelji Szaich ženidbenom vezom u 18. stoljeću prelazi u vlasništvo obitelji Praunsperger koja ostaje njegovim vlasnikom do današnjih dana. Obitelj Dorijana

Bošnjaka Praunspergera održava dvorac unutar svojih financijskih mogućnosti, što nije dovoljno za kvalitetnu obnovu i prezentaciju građevine, čije značenje nadilazi lokalne okvire. Dvorac Praunsperger, naime, arhitektonsko oblikovnim kvalitetama zauzima važno mjesto među malobrojnim do danas očuvanim primjerima stambene gradnje kontinentalne Hrvatske 16. i 17. stoljeća. Njegovoj važnosti svakako pridonosi i pretpostavka da je u vrijeme turskih napada kula Podolje, koja je poslije integrirana u tijelo dvorca, bila važna obrambena točka, ne samo Samobora nego i hrvatsko-kranjske granice.

Dvorac Praunsperger do sada nije bio predmetom konzervatorskih ni restauratorskih istraživanja koja su mogla dati potpuniju sliku o njegovoj građevnoj genezi.

1. Pogled na dvorac Podolje (Praunsperger Bošnjak), šezdesete godine 20. stoljeća (fototeka Konzervatorskog odjela u Zagrebu)
The Podolje (Praunsperger Bošnjak) Mansion in Samobor, 1960s (Photo Archive of the Conservation Department in Zagreb)

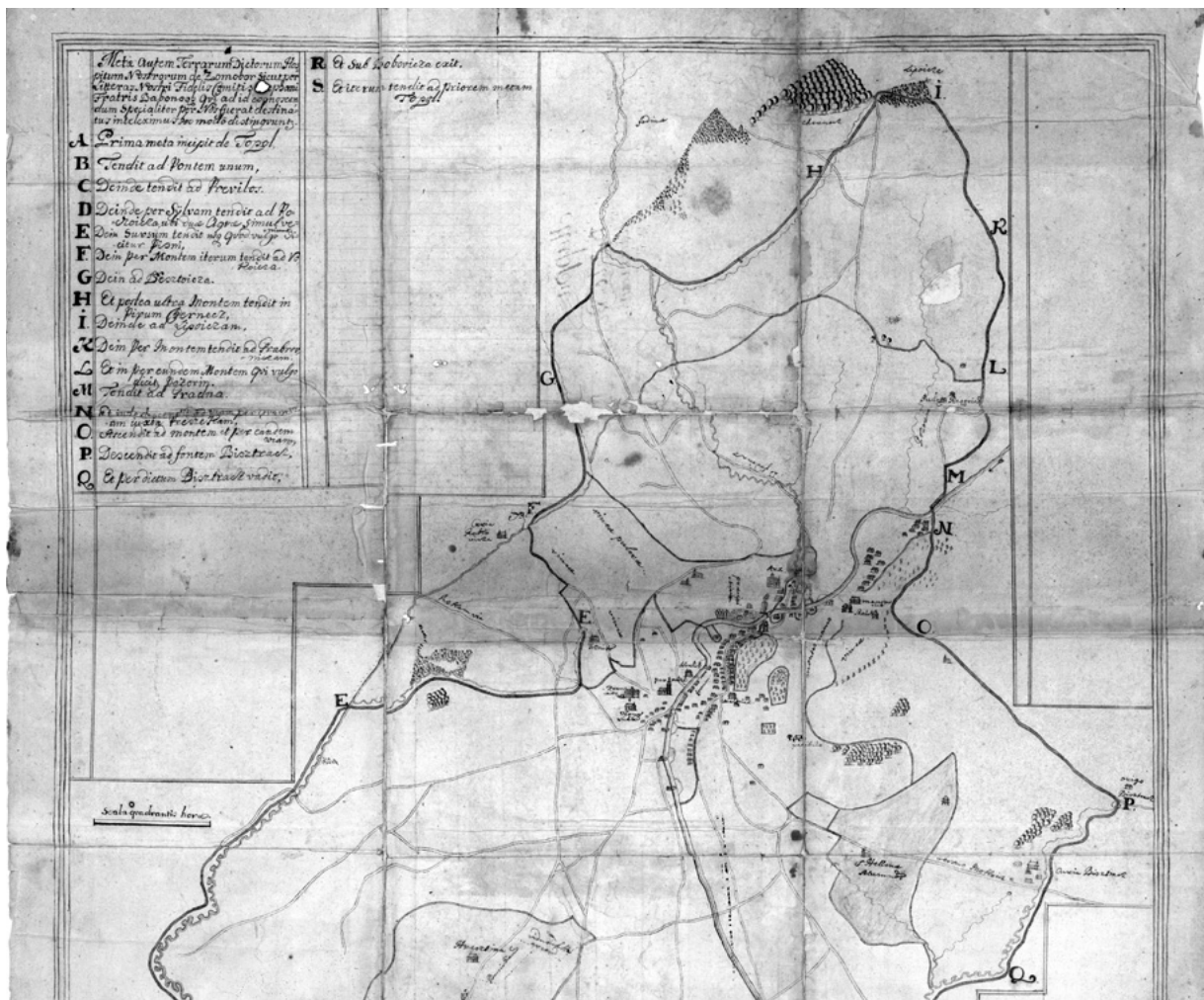
Stoga su tijekom studenoga 2014. godine restauratorska istraživanja provedena na svim vanjskim zidovima dvorca, kako na pretpostavljenim mjestima određenih građevinskih promjena tako i na karakterističnim pozicijama pročelnog oblikovanja (Vjekoslav Varšić, Izvješće o konzervatorsko restauratorskim istraživačkim radovima provedenima na pročeljima dvorca Podolje/Bošnjak Praunsperger, studeni 2014.), a s ciljem utvrđivanja geneze dvorca kao i pročelnog oblikovanja svake faze. Nalazi navedenih restauratorskih istraživanja dovedeni su u vezu s dostupnim povijesnim podacima o dvorcu kao i njegovim arhitektonsko-oblikovnim osobinama, iz čega je proizašla konzervatorska interpretacija građevnog rasta i razvoja. Treba napomenuti da su neka pitanja i dalje otvorena te da bi daljnja sondiranja interijera mogla dati konačne odgovore. Ovom prilikom istražen je dio dostupne arhivske građe, prije svega obiteljski fondovi Szaich de Pernicza i Praunsperger (Hrvatski državni arhiv), kao i rukopisna ostavština obitelji Praunsperger koja je u vlasništvu obitelji, analizirani su kartografski izvori te dakako relevantna stručna i znanstvena literatura. Razlog provedenoga istraživanja i izrade konzervatorske studije zapravo je stručna priprema za izradu prijedloga prezentacije pročelja, odnosno projekta obnove dvorca.

Prostorno-povijesni kontekst Podolja

Podolje se vezuje uz obranu Samobora od turskih napada tijekom 16. stoljeća.² Riječ je o kuli čiji je gabarit utvrđen restauratorskim istražnim radovima, a predstav-

lja najstariji građevni sloj današnjega dvorca. Smještena zapadno od Taborca, imala je vrlo važnu ulogu u obrani Samobora od turskih napada, ali i hrvatske granice prema Kranjskoj.³ Milan Praunsperger, naime, pozivajući se na povijesne dokumente, piše da je opasnost naselju prijetila i s kranjske strane, odnosno s brda Stražnik koje je bilo niže u odnosu na okolna brda.⁴ Stoga je radi obrane naselja posebna pažnja bila posvećena upravo tom prostoru, na kojemu su bile organizirane kamuflirane straže koje su sklonište imale u Podolju. Najvažnije središte straža bilo je na Koršiću, a Stražnik je nazvan po stražama.⁵ Samobor i kula Podolje bili su vjerojatno važni i hrvatsko-ugarskom kralju i rimsko-njemačkom caru Ferdinandu I. Habsburškom (1503. – 1564.) koji je imao obavezu brinuti se o obrani granica svojega carstva na čijem su domaku bili Turci.⁶ Iako Ferdinand nije potpuno ispunio preuzete obveze u vezi s obranom od Turaka, od sredine 16. stoljeća nasljedne austrijske zemlje ulažu znatna novčana sredstva u obranu granica carstva.⁷ Tu činjenicu Milan Praunsperger u spomenutom rukopisu dovodi u vezu s Podoljem, pretpostavljajući da se na taj način financira njegova obnova i dogradnja nakon velikog potresa 1590. godine, na što moguće ukazuje godina urezana na zaglavnom kamenu glavnog portala dvorca, kao i grb s dvoglavim orlom, simbolom carske porodice Habsburške Monarhije.⁸

Kula Podolje pripadala je Starom gradu pa se pretpostavlja da je bila dio obrambenog sustava kojeg su zajednički tvorili Stari grad i spomenuta kula sa zidinama.

2. Oppidi Szamobor, Petar Praunsperger, 1762. (HDA, Zbirka planova, inv. br. 281)
Oppidi Szamobor, Petar Praunsperger, 1762 (Croatian State Archives, Plan collection, inv. no. 281)

3. Isječak iz katastarskog lista Samobora, br. 8, 1861. (HDA, DGU, inv. br. 1421)
Excerpt from the cadastral plan of Samobor, no. 8, 1861 (Croatian State Archives, State Geodetic Administration, inv. no. 1421)

4. Glavno južno pročelje (arhitektonska snimka Z. Horvat, 1988., dorada i digitalizacija, R. Cottiero, 2014.)
Main south front (architectural drawing by Z. Horvat, 1988, digitalization R. Cottiero, 2014)

5. Glavno južno pročelje, današnje stanje (snimio Z. Bogdanović, 2014.)
Main south front, present condition (photo by Z. Bogdanović, 2014)

6. Stražnje sjeverno pročelje (arhitektonska snimka Z. Horvat, 1988., dorada i digitalizacija, R. Cottiero, 2014.)
Rear north façade (architectural drawing by Z. Horvat, 1988, digitalization R. Cottiero, 2014)

7. Loda, današnje stanje (snimio Z. Bogdanović, 2014.)
Rear north façade, present condition (photo by Z. Bogdanović, 2014)

Prestankom turske opasnosti, obrambena funkcija Podolja ustupa mjesto stambenoj namjeni, dok je prijelazno razdoblje čini se obilježeno korištenjem Podolja i za ubiranje tridesetnice. Prema citiranom rukopisu Milana Praunspergera, obitelj Szaich de Pernicza postaje vlasnikom Podolja godine 1633. kad joj ga dodjeljuju vlasnici Staroga grada – obitelj Erdödy.⁹ Prema istom izvoru, najraniji spomen te obitelji u Samoboru potječe iz 1568. kad se u jednoj samoborskoj listini navodi Martin Szaich.¹⁰ Riječ je o najstarijem pripadniku roda Szaich od kojeg potječu svi kasniji plemeniti Szaichi, a njegov sin Martin (1600. – 1649/51.) postaje službenik i družbenik – „familiaris“ grofova Erdödy.¹¹ Milan Praunsperger piše da su Erdödyjevi bogato nagrađivali Szaiche, a isto dokazuju izvori koje navodi Pavao Maček.¹² Rudolf Strohal donosi niz isprava iz razdoblja od 1590. do 1648. koje se odnose na Martina Szaicha (otac i sin) kojima se kupuju razne zemlje u Samoboru.¹³ Važna je isprava iz 1641., kojom Eli-

zabeta Erdödy postavlja Martina Szaicha za svojeg tajnika te mu određuje plaću u novcu i naturi.¹⁴ Martina Szaicha nasljeđuje njegov sin Ferenc (Franjo) Szaich (1634. – 1710.), koji nastavlja s kupovinom zemalja, a da je vrlo dobro materijalno situiran, dokazuju isprave iz osamdesetih godina prema kojima se u nekoliko navrata grofica Elizabeta Muškon Auerspergh zadužuje upravo kod njega.¹⁵ Franji Szaichu bila je povjerena važna državna služba eksaktora tridesetnice – ubirača poreza u Samoboru (1657., 1706.) što objašnjava njegovu materijalnu stabilnost.¹⁶ Građevinske preinake koje Szaichi poduzimaju u Podolju mogu se vezati za Franju koji šezdesetih i devedesetih godina 17. stoljeća obnavlja i proširuje Podolje, o čemu svjedoče godine urezane na nekoliko mjesta u interijeru dvorca.¹⁷ To proširenje dokazali su i restauratorski istražni radovi perimetralnih zidova dvorca, o čemu će biti više riječi dalje u tekstu. Podolje ostaje u vlasništvu obitelji Szaich do 1779. godine, kad se posljednja nasljed-

8. Bočno zapadno pročelje, današnje stanje (snimio Z. Bogdanović, 2014.)
Side west façade, present condition (photo by Z. Bogdanović, 2014)

9. Bočno istočno pročelje, današnje stanje (snimio Z. Bogdanović, 2014.)
Side east façade, present condition (photo by Z. Bogdanović, 2014)

nica obitelji, Viktorija Szaich de Pernicza (1760.?¹⁷ – 1817.), kći Sigismunda Szaicha, udaje za Petra Praunspergera pl. Haderschorfskog.¹⁸ Od tada do današnjih dana dvorac ostaje u rukama te obitelji. Nakon smrti Petra Praunspergera gospodarstvom upravlja supruga Viktorija koju nasljeđuje sin Phileus.¹⁹ On je mnogo učinio za razvoj gospodarstva te je tijekom prve polovice 19. stoljeća vjerojatno sagradio gospodarske zgrade koje na imanju postoje i danas.²⁰ Nakon Phileusa imanje preuzima Hamilkar Praunsperger koji se u popisu čestica katastarske izmjere iz 1861. navodi kao vlasnik imanja na kojem su osim dvorca i tri gospodarske zgrade (sl. 3).²¹ Preinake na dvorcu izvodi Phileus, a onda vjerojatno i Hamilkar, u čije vrijeme nastaje spomenuta katastarska izmjera Samobora na kojoj dvorac već ima današnji tlocrtni oblik. Od Hamilkara imanje s dvorcem nasljeđuje njegov sin Hanibal koji nije imao djece pa dvorac ostavlja djeci svojega nećaka Nikole.

Osim što je obnavljala i održavala dvorac, obitelj Praunsperger bavila se uređenjem perivoja i spomenutom gradnjom gospodarskih građevina. Formirala je cjelinu visokih arhitektonskih i ambijentalnih vrijednosti, kao i vrijednu zbirku portreta, oružja, namještaja i ostalih predmeta koji su vrijedno svjedočanstvo života u Podolju. Članovi te obitelji bili su angažirani u javnom životu Samobora i pridonijeli su njegovu razvoju na raznim planovima.²²

Građevni razvoj dvorca

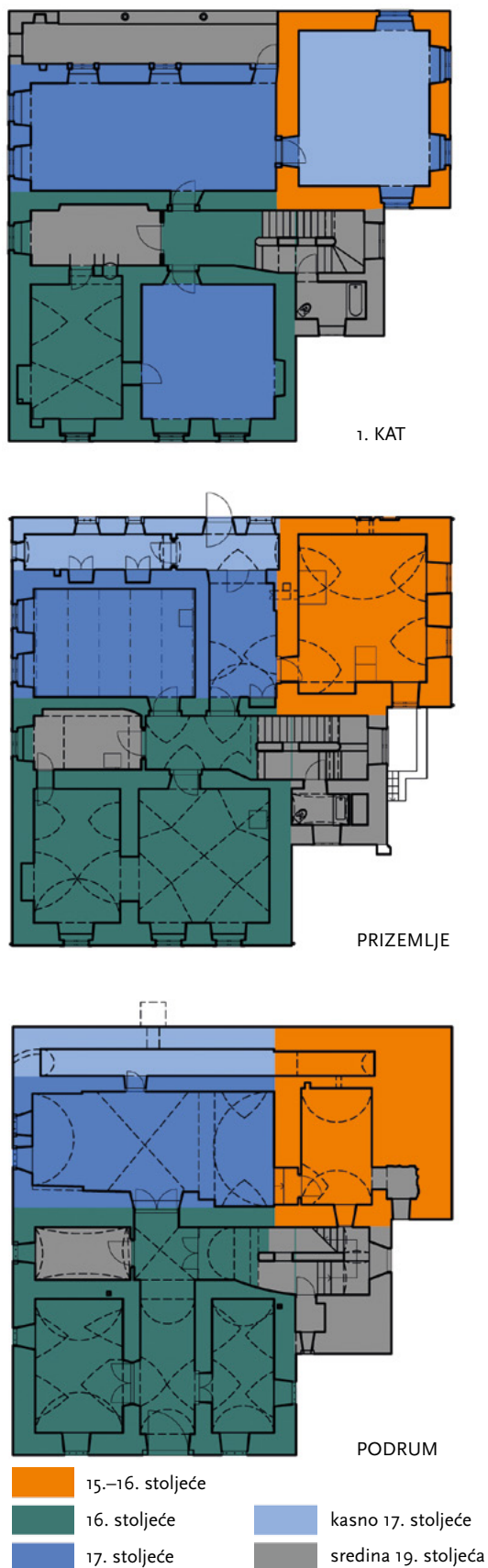
NAJSTARIJI DIJELOVI DVORCA – KULA PODOLJE I DOGRADNJA IZ 1590. GODINE

Najstariji dio dvorca Praunsperger, njegova građevna jezgra vjerojatno iz 15. stoljeća, zauzima istočni dio današnjeg dvorca. Riječ je o kuli pravokutne osnove koja je funkcionirala samostalno ili kao dio većeg objekta obrambenog karaktera te je integrirana u tijelo današnjeg dvorca kasnijim pregradnjama koje su uključile i njezinu prenamjenu. Navedena tvrdnja temelji se na rezultatima

restauratorskih istraživačkih radova, odnosno na nalazima najstarije kamene građe u sklopu današnjeg dvorca, kao i na analizi postojećeg stanja građevine, pri čemu su puškarnice u sjevernom perimetralnom zidu dvorca dale vrlo važne indikacije (sl. 6). Restauratorska sonda 4 pokazala je spoj dviju različitih kamenih struktura na sjevernom perimetralnom zidu dvorca, iz čega je proizašla spoznaja o gabaritu kule, a onda dakako i njezinoj tlocrtnoj formi.²³ Riječ je o katnoj građevini pravokutne osnove, međutim njezina visina i zaključno oblikovanje ostaju nepoznati zbog kasnijih preinaka i prilagodbi korpusu dvorca (sl. 10).

Prostorni koncept i konstruktivni elementi kule sačuvali su do današnjih dana. Kula, naime, ima jednodrumsku etažu koja je vjerojatno poslije, tijekom 19. stoljeća, u stražnjem dijelu dobila uski hodnik.²⁴ Ta prostorija, zaključena bačvastim svodom sa susvodnicama, ne zauzima cijelu tlocrtnu površinu kule, već otprilike polovicu. S obzirom na to da je jedini prozorski otvor izgubio funkciju dogradnjom stubišnog volumena u 19. stoljeću, malena je prostorija pačetvorinaste tlocrtnne forme s prozorskim otvorom vjerojatno tada formirana s ciljem prozračivanja cjelokupnog prostora. Pristup podrumskoj prostoriji i tada je sigurno funkcionirao kroz današnji vratni otvor, dakle iz zapadnog dijela podruma koji je formiran tijekom 17. stoljeća.²⁵ Prizemna i katna etaža kule sastoje se od po jedne prostorije pravokutne tlocrtnne forme. Prizemna je prostorija do danas očuvala bačvasti svod zasječen širokim susvodnicama, dok je katnoj prostoriji intervencijom u 17. stoljeću drvenim grednikom zamijenjen moguće prvotni bačvasti svod.²⁶ Vertikalna komunikacija, s obzirom na do danas očuvane svodne konstrukcije koje zatvaraju kompletnu tlocrtnu površinu svake etaže, nije nikad bila uspostavljena unutar gabarita kule, nego vanjskim, vjerojatno drvenim stubištem o kojem za sada nema podataka.

Nalazi o pročelnoj artikulaciji nekadašnje kule vrlo su oskudni. Naime, u prizemnoj zoni sjevernog zida nalaze

10. Grafički prikaz građevnog razvoja dvorca (arhitektonska snimka, Z. Horvat, 1988., dorada i digitalizacija, R. Cottiero, 2014.)
Graphic depiction of the construction progress of the mansion across three storeys (architectural drawing by Z. Horvat, 1988, digitalization R. Cottiero, 2014)

se i danas vidljive (otvorene) puškarnice, dok je u katnoj zoni njezina zapadnog pročelja pronađen zazidani pravokutni prozor s kamenim okvirom, svijetlog otvora dimenzija 46 x 63 cm. U prizemnoj zoni južnog perimetralnog zida, poslije zatvorenog prigradnjom tijela stubišta, vidljiv je maleni zazidani prozor sličnog oblikovanja i dimenzija koji je također pripadao prvotnoj kuli. Pročeljna žbuka nije pronađena niti na jednoj od sondiranih pozicija.

Godina 1590., urezana na zaglavnom kamenu glavnog ulaznog portala u dvorac Podolje, važan je pokazatelj u pokušaju rekonstrukcije građevnog rasta dvorca (sl. 10). Naime, riječ je o godini vjerojatno veće pregradnje kojom kula postaje dijelom cjeline nove namjene. U kontekstu povijesnih okolnosti koje određuje povlačenje Turaka s tih prostora, a time i prestanak opasnosti od njihovih napada, kula gubi obrambenu funkciju i postaje dijelom građevine u kojoj će se moguće ubirati tridesetnica.²⁷ Obitelj Szaich i Podolje vezuju se za funkcioniranje ureda tridesetnice kojeg je Samobor tijekom 16. i 17. stoljeća, poput brojnih trgovišta, neupitno imao.²⁸

Restauratorske sonde dale su važne rezultate za pozicioniranje starijih dijelova objekta unutar današnje cjeline, odnosno identificiranje starijeg volumena u sklopu zapadnog krila dvorca, vjerojatno dograđenog ili samo pregrađenog 1590. godine (sl. 13).²⁹ Riječ je o troetažnom volumenu koji i danas zauzima veći dio zapadnog glavnog krila dvorca, s tim da njegova zaključna forma, kao i kod kule, ostaje nepoznata (sl. 8, 10). Prizemlje je određeno središnjim hodnikom – komunikacijskom jezgrom, odakle se pristupa dvjema bočnim prostorijama u prednjem i dvjema manjima u stražnjem dijelu građevine. Prostorni koncept dviju katnih etaža sasvim je jednak, a čine ga dvije prednje prostorije nejednakih dimenzija, dok je komunikacijska jezgra u formi malenog hodnika uz koji je prije bilo i stubište (čiji oblik danas ne poznajemo) u stražnjem dijelu građevine. Svodna konstrukcija glavne prostorije prvoga kata više je nego zanimljiva, s obzirom na činjenicu da je riječ o oblicima karakterističnim za 16. stoljeće, a sačuvanih srodnih primjera na području kontinentalne Hrvatske gotovo i nema (sl. 11). Riječ je, naime, o samostanskom tipu svoda čiji su uglovi raščlanjeni širokim dvostrukim susvodnicama. Može se definirati i kao varijanta grebenastog svoda.³⁰ Ostale prostorije svodene su uobičajenim bačvastim svodovima sa susvodnicama. Bačvastim ili nekim drugim tipom svoda moguće je bila svodena i veća prostorija drugoga kata koja će prema Praunspergerovim zapisima, tijekom 17. stoljeća, dobiti drveni tabulat umjesto svoda, dok će zapadna prostorija ostati svodena bačvastim svodom do danas.³¹

Postojeće dvokrako stubište potječe iz pedesetih godina 19. stoljeća, dok je prvotno stubište moguće bilo smješteno uz zapadni perimetralni zid, ondje gdje su vjerojatno njegovim uklanjanjem formirane manje prostorije pravokutne osnove u svim etažama. Na tu pretpostavku navodi

11. Prostorija prvoga kata s rijetkim tipom grebenastog svoda iz 16. stoljeća (snimio Z. Bogdanović, 2014.)
First-floor room with a rare type of vault from the 16th century (photo by Z. Bogdanović, 2014)

12. Katna prostorija „palača“, druga polovica 17. stoljeća (snimio Z. Bogdanović, 2014.)
The first-floor “main-room”, second half of the 17th century (photo by Z. Bogdanović, 2014)

13. Zaglavni kamen glavnog portala s godinom 1590. (snimila V. Jakaša Borić, 2014.)

Keystone from the main portal with the year 1590 (photo by V. Jakaša Borić, 2014)

14. Grednik s urezanim 1696. godinom u katnoj prostoriji nekadašnje kule (snimila V. Jakaša Borić, 2014.)

Beam with the year 1696 carved, in the first-floor room of the former tower (photo by V. Jakaša Borić, 2014)

činjenica da se samo u tim prostorijama nalazi vrlo plitki svod nedefinirane forme koji izgleda znatno „mlađe“ od ostalih svodova u dvorcu. Dakle, to je jedino mjesto koje nije zatvoreno starijom svodnom konstrukcijom, gdje je stoga moguće pretpostaviti smještaj starijeg stubišta. Ono je također moglo biti i na mjestu današnjeg stubišta koje je dograđeno sredinom 19. stoljeća.

Na pročeljima nisu pronađeni tragovi prvotne artikulacije zato što su prozori kasnijih obnova i pregradnji preuzeli iste pozicije s mogućim povećanjem, odnosno izmjenom formata. Jedini element prvotnog sloja je kameni portal polukružnog nadvoja s habsburškim grbom i urezanim 1590. godinom. Prvotni žbukani sloj nije pronađen ni na jednoj istraženoj poziciji pročelja toga dijela građevine.

Ostaje otvoreno pitanje odnosa kule i volumena stambenog sadržaja koji prema današnjoj situaciji imaju spoj gotovo u jednoj točki, što navodi na pretpostavku da je onodobna situacija bila drugačija, odnosno da je postojala drvena ili zidana konstrukcija koja ih je povezivala. Može se samo pretpostaviti postojanje drvenih stuba i ganjaka kojima se pristupalo dvjema građevinama.

PREGRADNJE FRANJE SZAICHA TIJEKOM DRUGE POLOVICE 17. STOLJEĆA

Iako je Podolje 1633. pripalo Martinu Szaichu, građevinske zahvate kojima se Podolje proširuje s ciljem podizanja kvalitete stanovanja, poduzima Franjo (Ferenc) Szaich u drugoj polovici 17. stoljeća.³² Naime, u nekoliko uzastopnih intervencija nastaje građevina koja je gabaritom i prostornim konceptom gotovo jednaka današnjoj (sl. 10). Na taj zaključak navode nalazi restauratorskih istraživanja koji su dovedeni u vezu s godinama građevinskih intervencija, urezanim na nekoliko mjesta u dvorcu. Riječ je o već spomenutim reškama u kamenoj građi perimetralnih zidova, koje ukazuju na naknadno dozidane dijelove građevine, a onda i prvaj objedinjujućoj žbuci koja veže starije s tada dozidanim volumenima.³³ Dogradnjama u sjeverozapadnom dijelu građevine povezuje se kula s

ostalim prostorima u kompaktnu cjelinu logične horizontalne komunikacije. To bi značilo da je u stražnjem dijelu prvotne stambene građevine dozidan volumen s po jednom većom prostorijom u sve tri etaže,³⁴ što se povezuje s godinama urezanim nad ulazom u „lovačku sobu“ u prizemlju – 1662. – i nad ulazom u „palaču“ na katu – 1666. Do danas očuvani elementi oblikovanja interijera iz dogradnje u 17. stoljeću su kameni vratni karnorenesansni okviri glatkih dovratnika i nadvratnika te profiliranih nadstrešnica. Nove su prostorije zaključene drvenim grednicima sazdanima od greda zasječenih bridova, što je karakteristično oblikovanje 17. stoljeća na ovim prostorima (sl. 12).³⁵ Isti tip grednika ugrađen je u katnoj prostoriji kule tridesetak godina poslije, o čemu svjedoči na središnjoj gredi urezana godina 1696. (sl. 14). Katna prostorija starijeg dijela zapadnog krila, prema zabilješkama Milana Praunspergera, također je dobila takav grednik.³⁶

Vjerojatno posljednja intervencija Franje Szaicha bila je dogradnja krajnjeg sjeverozapadnog vjerojatno prizemnog volumena, za koji je adaptacijom u 19. stoljeću vezana balkonska lođa (sl. 10). Može se pretpostaviti da se tom dogradnjom željelo zaštititi sjeverno pročelje dvorca od kiše i vode, koja se slijevala s padine brda u čijem se podnožju dvorac nalazio, kao i formiranje predulaza u dvorac sa sjeverne strane. Teško je potvrditi je li i u 17. stoljeću na katu postojala lođa, naročito zato što je tada jasno definirano sjeverno pročelje s karnorenesansnim prozorskim okvirima koji postoje i danas (sl. 12), dok vratni otvor koji bi vodio na balkonsku lođu iz tog vremena nije pronađen.³⁷

Što se tiče pročelnog oblikovanja, osim spomenute žbuke i prvotnoga naliča, toj građevnoj fazi pripisuju se prozori koji se zatječu na nekoliko pozicija. Pravokutni prozorski otvori karakterističnih proporcija s kamenim okvirima, profiliranim nadstrešnicama i klupčicama, tipične su forme 17. stoljeća koje nalazimo na pročeljima nekadašnje kule i na sjevernom, odnosno zapadnom pro-

15. Sonda br. 7 na zapadnom pročelju (snimio V. Varšić, 2014.)
Probe no. 7 on the west façade (photo by V. Varšić, 2014)

16. Sonda s oslikom s kraja 17. stoljeća (snimio V. Varšić, 2014.)
Probe with a late-17th-century mural (photo by V. Varšić, 2014)

čelju zapadnog krila dvorca, dakle u dijelu koji je dograđen u 17. stoljeću, ali i na starijim dijelovima građevine kao naknadnu intervenciju (sl. 6, 8, 9).³⁸ Zahvaljujući sačuvanim prozorima i nalazima restauratorskih sondi, koje su dale bitne informacije o karakteru žbukanog sloja i prvotnom osliku, formirala se slika o oblikovanju pročelja dvorca s kraja 17. ili možda početka 18. stoljeća.³⁹ Važna osobina njegove vanjštine bila je plošnost oživljena organskim karakterom žbukanog sloja, kao i jednostavnim polikromnim konceptom koji čine slikani ugaoni kvadri te rubne trake vezane za kamene okvire prozora i portala koji su također bili bojeni. Polikromni koncept sastojao se od dvije boje: slonokosno bijela kojom su bojene plohe zida, elementi kamene arhitektonske plastike (prozora i portala) te lica slikanih ugaonih kvadara i tamniji oker kojim su definirani rubovi ugaonih kvadara, bojen je sokl i okviri puškarnica te su rubljeni elementi kamene arhitektonske plastike (sl. 16).⁴⁰ Kombinacija nježnih, „mekih“ boja, koja je značila prekid s hladnim i tamnim bojama 17. stoljeća, pojavljuje se na području kontinentalne Hrvatske početkom 18. stoljeća pod utjecajem austrijskih graditelja, naročito Lukasa Hildenbrandta koji je želio da njegova pročelja budu „blješteće“ svijetla.⁴¹ Pri dataciji spomenutog žbukanog sloja s polikromnim oslikom u kombinaciji bijele i oker boje svakako treba uzeti u obzir navedene činjenice i možda pretpostaviti da je pročelje ipak izvedeno početkom 18. stoljeća.

Pojedini slikani elementi kao što su kvadri, sokl i okviri puškarnica određeni su urezanim linijama, što je bila sasvim uobičajena tehnika, korištena iz praktičnih razloga, zbog sprječavanja prelijevanja boja i jasnijeg definiranja forme.⁴²

INTERVENCIJE 19. STOLJEĆA – OBITELJ PRAUNSPERGER

Obitelj Praunsperger ulazi u vlasništvo Podolja, kao što je navedeno, ženidbenom vezom Petra Praunspergera

i Viktorije Szaich 1779. godine. Tijekom prve polovice 19. stoljeća radi se na uređenju gospodarstva, grade se gospodarske građevine, počinje uređenje perivoja, a tek sredinom istoga stoljeća (najkasnije do početka šezdesetih godina) poduzimaju se građevinski radovi na dvorcu. Riječ je o zamjeni kompletnog krovišta i dogradnji volumena sa stubištem na spoju dvaju krila, što najvjerojatnije poduzima Viktorijin sin Fileus. Fileus je, naime, živio u Podolju u prvoj polovici 19. stoljeća i bio je vrlo aktivan pa je vjerojatno osim gradnje gospodarskih građevina počeo i adaptaciju svojega dvorca, koju vjerojatno dovršava njegov nasljednik Hamilkar. Na taj zaključak navodi podatak iz rukopisne ostavštine Milana Praunspergera o zamjeni krovišta od šindre novim krovištem od bibercrijepa 1850. godine, kao i katastarska izmjera iz 1862. koja prikazuje dvorac, u vlasništvu Hamilkara Praunspergera, u današnjim gabaritima, dakle s već prigradenim stubišnim volumenom.⁴³

Restauratorskim istraživačkim radovima potvrđena je dogradnja stubišnog volumena dvorcu tlocrtne L forme te je utvrđena kvaliteta njegova žbukanog sloja i prvotnog monokromnog naliča (sl. 10).⁴⁴ Dvokrako kameno stubište, smješteno unutar volumena pravokutne tlocrtne forme koji zaključuje četverostrešno krovište, povezalo je sve etaže dvorca od podruma do potkrovlja. Njegovom vanjštinom dominira horizontalna podjela razdjelnim jastučastim vijencima, ali i artikulacija ploha trodijelnim prozorima (triforama) polukružnog zaključka, odnosno prozorima segmentnog zaključka, što je u duhu tada aktualnog *Rundbogenstila*. Karakteristični su dekorativni rasteretni lukovi prozora obaju pročelja izvedeni u vidljivoj opeci, što je još jedna važna osobina spomenutog *Rundbogenstila* (sl. 19).⁴⁵ Asocijacija njegova volumena na kulu tipična je romantičarska tendencija toga vremena koju karakterizira sklonost slikovitosti i simbolici. Iste tendencije potvrđuje niz primjera onodobne ladanjske

19. Pročelje stubišnog volumena dograđenog sredinom 19. stoljeća, današnje stanje (snimila V. Jakaša Borić, 2014.)
Front of the staircase block built in the mid-19th century, present condition (photo by V. Jakaša Borić, 2014)

20. Kasnorenesansni prozor sjevernog pročelja (snimila V. Jakaša Borić, 2014.)
Late Renaissance window in the north façade (photo by V. Jakaša Borić, 2014)

arhitekture, kao i intervencije koje se tada poduzimaju na starijim građevinama.⁴⁶ Iz istog vremena potječe kompletna vratna stolarija interijera oblikovana u duhu neogotike, uključujući vratnice tada rastvorenog vratnog otvora prema balkonskoj lođi.

Za izmjenu krovišta od šindre novim krovom prekrivenim biber-crijepom, koje se izvodi sredinom 19. stoljeća, vezuje se formiranje drvene lođe na sjevernoj strani dvorca koja je i konstruktivno vezana za njega (sl. 10).⁴⁷ Naime, ideja i potreba rastvaranja i povezivanja stambenih prostora s vanjskim ozelenjenim prostorima, koji sjedinjuju korisnost i užitek, potječe od prosvjetiteljske filozofije 18. stoljeća koja prirodu smatra vrlo važnom u životu, a onda i u novom konceptu udobnog življenja.⁴⁸ Stoga osim materijalnih dokaza o nastanku lođe u 19. stoljeću, postoji uporište i u duhu i tendencijama vremena, ali i u nizu srodnih primjera koji potječu iz istog razdoblja.⁴⁹

Drugi važan zahvat koji poduzimaju Praunspengerovi potječe s kraja 19. stoljeća, kad je potpuno definiran izgled dvorca kakav poznajemo danas. Riječ je o obnovi glavnog južnog i bočnog zapadnog pročelja u sklopu koje je izmijenjen format i kompletna arhitektonska plastika svih prozora.⁵⁰ Historicističkim oblicima zamijenjeni su prvotni prozori vjerojatno iz 16. stoljeća te su pridodane

viseće slijepe arkade glavnoga pročelja da bi se istaknula reprezentativnost, odnosno poljepšanje dvorca (sl. 4, 5).

Zaključak

Dvorac Podolje, prvotno kula koja je pripadala Starom gradu, a onda dvorac obitelji Szaich i potom Praunspenger, doživio je niz transformacija u više od petsto godina, zadržavši sklad cjeline sazdane od različitih povijesnih slojeva. Svjedočanstvo je obrane Samobora od turskih napada, ali iznad svega izuzetan je primjer stambene arhitekture 16., odnosno 17. stoljeća koji je usprkos kasnijim adaptacijama sačuvao brojna obilježja arhitektonskog oblikovanja toga vremena. Osim prostorne organizacije i karakterističnih konstruktivnih elemenata, od bačvastih svodova sa susvodnicama do drvenih grednika zasječenih bridova, ima rijetko očuvan primjer grebenastog svoda. Svjedočanstvo je i tipičnog pročeljnog oblikovanja kraja 17. odnosno početka 18. stoljeća, kako kamenom prozorskom i portalnom plastikom, tako i žbukanim slojem karakteristične organičnosti i živosti s jednostavnim dvo-bojnim slikanim konceptom u kombinaciji slonokosno bijele i okera. Intervencije iz 19. stoljeća svjedoče o tipičnoj sklonosti slikovitosti i simbolici, kao i o povezivanju s prirodom, što ukazuje na romantičarski pogled na život, ali i na traganje za stilom koji će zadovoljiti prohtjeve

vremena. Preobrazba s prijelaza 19. u 20. stoljeće još je jedan dokaz potrebe njegovih vlasnika da svoj dvorac poljepšaju i prilagode duhu i trendu vremena.

Povijesna slojevitost dvorca Podolje (Praunsperger Bošnjak) njegova je važna osobina te je temelj konzervatorskog stava o budućoj prezentaciji. Zatečeno stanje svjedoči o njegovoj obrambenoj fazi u 15. i 16. stoljeću, kao i o transformacijama koje su uslijedile, s ciljem prilagod-

be potrebama i načinu života od 17. do kraja 19., odnosno početka 20. stoljeća. Konzervatorskim metodama restauracije ili rekonstrukcije, ovisno o situaciji, prezentirat će se elementi kule, pročelja 17. stoljeća, romantičarskog volumena stubišta pročelja artikuliranih u duhu *Rundbogenstila* te napokon historicističke obnove glavnog južnog i bočnog zapadnog pročelja. ■

Bilješke

1 Samoboru su poveljom Bele IV. 1242. potvrđena prava slobodnog kraljevskog trgovišta, dodijeljena od hercega Kolomana 1240. godine, što je bilo vrlo važno za daljnji razvoj grada. U praksi je to podrazumijevalo potpunu samostalnost i neovisnost od feudalne vlastele i banske vlasti, samostalnu unutarnju upravu i sudstvo, slobodno raspolaganje imovinom za sve stanovnike, slobodno iseljavanje i useljavanje stranaca. VJEKOSLAV NORŠIĆ, *Slobostine Samobora od godine 1242.*, Samobor, 1942., 2, 3; JOSIP ADAMČEK, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od 15. do 18. stoljeća*, Zagreb, 1980., 166, 167. Međe Samobora i pripadajućih zemalja, opisane u tekstu Beline povelje, prikazao je A. P. Praunsperger svojom kartom iz 1762. godine (*Oppidi Szamobor*) (sl. 2). BISERKA DUMBOVIĆ BILUŠIĆ, [Formiranje i razvoj urbanog prostora Samobora](#), *Radovi IPU*, 19/1995, 22; Hrvatski državni arhiv Zbirka planova, inv. br. 281. Većina istraživača suglasna je s pretpostavkom o smještaju najstarijeg dijela Samobora podno Tepeca, na mjestu današnjeg Taborca. Riječ je o prostoru koji je prirodno zaklonjen, a obrambeni sustav koji se gradi od 13. do 15. stoljeća uspješno ga je obranio od turskih napada. VJEKOSLAV NORŠIĆ, *Slobostine Samobora od godine 1242.*, Samobor, 1942., 2,3; MILAN LANG, Samobor: Crtice iz prošlosti, *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, JAZU, knjiga XIX, Zagreb, 1914., 249-251; MILAN PRAUNSPERGER, *Obrana i zaštita starog Samobora*, Samobor, 1942., 134, 135.

2 Milan Praunsperger u jednom od rukopisa koji se čuvaju u privatnom obiteljskom arhivu piše o kuli Podolje tijekom turskih napada na Samobor pozivajući se na stare dokumente. Zahvaćajući širi povijesni kontekst i važnije događaje koji su se odrazili na Samobor, pa tako i samo Podolje, donosi analizu obrane Samobora u kojoj je kula Podolje odigrala važnu ulogu. MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, *Dvorac Podolje i godina 1590.*, Zagreb, 1960., obiteljski arhiv (Pridjev Haderschorski preuzet je iz citiranog rukopisa, iako bi, s obzirom na naziv austrijskog mjesta odakle Praunspergeri dolaze – Hadersdorf, vjerojatno trebao glasniti Hadersdorfski.) U kratkom objavljenom tekstu istoga autora (MILAN PL. PRAUNSPERGER, *Obrana i zaštita starog Samobora*, Samobor, 1942., 134, 135) nalazi se jedan od rijetkih spomena stare kule Podolje u struč-

noj literaturi, dakako u kontekstu obrane Samobora od turskih napada. Autori dvaju recentnih tekstova o dvorcu Praunsperger Bošnjak spominju puškarnice kao elemente koji ukazuju na mogućnost postojanja starije fortifikacijske građevine, koja je djelomično ugrađena u današnji dvorac. *Vodič arhitekture Samobora i okruženja*, Zagreb, 2003., 116, 117; PETRA SOMEK, DRAGUTIN FELETAR, Važniji objekti graditeljske baštine grada Samobora (od romanike do kasne secesije), *Samobor – zemljopisno povijesna monografija*, Samobor, 2011., 574-579.

3 Samobor je imao dobro organiziranu obranu. Stari grad, građen od 1260. do 1271. na strmom obronku Tepeca, bio je zaštita širem prostoru, a činio je jedan obrambeni sustav zajedno s kulom u dolini i zidinama (palisadama) koje su se dizale uz Tepec i Stražnik. Ti zidovi spojeni spomenutom kulom podno Staroga grada zatvarali su ulaz u grad s istoka, odnosno iz doline, odakle je prijetila opasnost od turskih napada. Na karti A. P. Praunspergera iz 1762., kula je prikazana s velikim lučnim otvorom u prizemlju. Prema toj karti i dostupnim podacima, prof. V. Kirin rekonstruirao je obrambeni sustav Samobora iz 1628. Kulu su uklonili Francuzi 1809. jer je bila bez funkcije i smetala je u prometu, dok su zidine bile uklonjene ranije, sigurno prije 1762. jer ih Praunsperger na svojoj karti ne prikazuje. Zanimljivo je napomenuti da je na karti uz dvorac Podolje navedeno prezime obitelji Szaich koja je, dakle, tada još uvijek u vlasništvu dvorca. VJEKOSLAV NORŠIĆ, 1942., (bilj. 1), 2, 3; VJEKOSLAV NORŠIĆ, *Samobor – grad, povijesne crte o njemu i njegovim gospodarima*, Samobor, 1942.; MILAN LANG, 1914., (bilj. 1), 249-251; MILAN PL. PRAUNSPERGER, 1960., (bilj. 2), 134, 135; DRAGO MILETIĆ, *Samoborski Stari grad*, Samoborski muzej, 2001.

4 MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1960., (bilj. 2).

5 MILAN LANG, *Samobor – narodni život i običaji*, Zagreb, 1915., 6, 991; MILAN PL. PRAUNSPERGER, 1942., (bilj. 2), 134, 135. Bilježe se pronađeni grobovi ratnika iz tih vremena čija je oprema prebačena u Arheološki muzej u Zagrebu, a dio je zadržala obitelj u svojoj zbirci.

6 [Habsburgovci – Hrvatski biografski leksikon – hbl/lzmk.hr/clanak.asp](https://hbl.lzmk.hr/clanak.asp)

Samobor je bio važno središte obavještajne službe koja je Monarhiji prenosila informacije o mogućim turskim napadima. Obavijesti su slane na dvije strane: preko Petrovine u Metliku do Ljubljane i preko Zagreba do Graza. HRVOJE PETRIĆ, Samobor i okolica u ranom novom vijeku, *Samobor, zemljopisno-povijesna monografija, Prilozi povijesti Samobora i okolice u ranom novom vijeku*, 2000., 274.

7 [Habsburgovci – Hrvatski biografski leksikon – hbl/lzmk.hr/clanak.asp](http://hbl/lzmk.hr/clanak.asp)

8 VLADO KUK, EDUARD PRELOGOVIĆ, IVICA SOVIĆ, KREŠIMIR KUK, KRISTINA ŠARIRI, [Seizmološke i seizmotektonske značajke šireg zagrebačkog područja](#), *Građevinar*, 52, 2000., 647-653, 648.

9 HDA, 769, Obitelj Saić de Pernica – vodič; U vodiču se navodi godina 1633. kao godina ulaska Szaicha u vlasništvo Podolja. Taj podatak potječe iz rukopisa Milana Praunspergera (bilj. 2) u kojem se navodi da je riječ o obitelji češkog porijekla koja se doseljava u Stenjičnjak kod Karlovca, odakle bježi pred turskom opasnošću te zaklon pronalazi u Samoboru. Ivan Bojničić donosi podatak o prisutnosti Szaicha u Samoboru od 1635. IVAN BOJNIČIĆ, *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, 162, tablica 117.

10 MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2).

11 PAVAO MAČEK, Plemeniti rod Saića od Pernice, Pregled rodoslovlja, *Tkalčić*, 16, 2012., 426, 428, 429.

12 Isto, 429.

13 DANIJEL VOJAK, O neobjavljenom tekstu Rudolfa Strohala o povijesti Samobora od 1555. do početka XIX stoljeća, *Kaj*, XXXVII, Zagreb, 2004., 87, 88.

14 Isto, 83.

15 Isto, 89, 90.

16 PAVAO MAČEK, 2012., (bilj. 11), 430, 431.

17 MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2); VJEKOSLAV NORŠIĆ, *Samobor – grad*, Samobor, 1912., 7; PETRA SOMEK, DRAGUTIN FELETAR, 2011., (bilj. 2), 576.

18 PAVAO MAČEK, 2012., (bilj. 11), 486, 487; MILAN LANG, 1914., (bilj. 1), 339, 340; MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2); DANIJEL VOJAK, 2004., (bilj. 13), 79.

Obitelj Praunsperger iz Šleske se seli u austrijsko mjesto Hadersdorf, a potom u Kranjsku, odakle u drugoj polovici 17. stoljeća dolazi u Varaždin, gdje joj je 1767. dodijeljeno plemstvo. Antun Petar Praunsperger (1717. – 1770.) nakon preseljenja u Samobor postaje kraljevski protonotar, a njegov sin Petar spomenutom ženidbenom vezom ulazi u vlasništvo Podolja.

19 MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2); DANIJEL VOJAK, 2004., (bilj. 13), 92

20 Fileus je bio pjesnik i prema obiteljskoj predaji važni sudionik Ilirskog pokreta pa su ga navodno u Podolju posjećivali ilirci poput Ljudevita Gaja, Stanka Vraza itd.

21 Hrvatski državni arhiv, DGU, inv. br. 1421, Parzelen protokol, katastarski list Samobora br. 8, 1861.

22 DANIJEL VOJAK, 2004., (bilj. 13), 79.

23 VJEKOSLAV VARŠIĆ, *Izvišće o konzervatorsko restauratorskim istraživačkim radovima provedenima na pročeljima dvorca Podolje/Bošnjak Praunsperger*, studeni, 2014. Strukturu perimetralnih zidova, debljine oko 90 cm, čine veći i manji komadi kamena s ispunama od sitnijeg lomljenca, relativno čvrste i stabilne strukture. Dobro je vezana mortom srednje fine granulacije pijeska s različitim veličinama oblog i oštrog kamena u srednje gustom rasteru te s manjim i većim grumenima vapna u rjeđem rasteru.

24 Moguće s namjerom ventiliranja cjelokupnog podrumskog prostora ili zbog izoliranja od vlage koja je nastajala za kišnih dana, kad se voda slijevala na stražnje pročelje dvorca.

25 Zadebljanja zidova, nepravilnost građe i svodni sustav govore u prilog pretpostavci da je na tom mjestu postojala prostorija koja je, vjerojatno prilikom većih radova na dvorcu s kraja 17. stoljeća, popravljena i pregrađivana. Osim toga, komunikacija kule i dogradnje 16. stoljeća, što će se pokazati poslije u analizi sljedećega građevnog sloja, nije mogla funkcionirati bez postojanja neke strukture, bilo zidane bilo drvene koja je morala biti upravo na tom mjestu.

26 Godina 1696. urezana na središnjoj gredi govori o vremenu ugradnje grednika. S obzirom na to da interijer nije sondiran, nije bilo moguće provjeriti postoje li mjesta sidrenja mogućeg prvotnog svoda ili je samo stariji grednik zamijenjen novim u 17. stoljeću.

27 S obzirom da je izvorima potvrđeno da je Franjo Szaich bio ubirač tridesetnice te se često navodi u svom domu u Samoboru, može se pretpostaviti da je u Podolju bila tridesetnica. PAVAO MAČEK, 2012., (bilj. 11), 431.

28 JOSIP ADAMČEK, 1986., (bilj. 1), 328, 329.

29 VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2014., (bilj. 23). Osim sonde 4 kojom je utvrđen gabarit kule, vrlo je važna sonda 7 koja je pokazala sasvim jasan spoj dviju različitih kamenih struktura na zapadnom perimetralnom zidu današnjega dvorca. Struktura zida koja se pripisuje gradnji ili pregradnji s kraja 16. stoljeća vrlo je slična strukturi zidova kule. Dakle, riječ je o većim i manjim komadima kamenja s ispunama od lomljenca, a karakteristični su ugaoni klesanci koji sasvim sigurno dokazuju prvotno postojanje toga zida na koji se naslanja zid iz dogradnje u 17. stoljeću.

30 Anđela Horvat naziva ovaj svod dekorativnim grebenastim svodom, napominjući da je riječ o osamljenom primjeru tog tipa svoda u Hrvatskoj, koji svjedoči o zamiranju kasnogotičkih transformiranih oblika. ANĐELA HORVAT, *Između gotike i baroka*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb, 1975., 263.

31 Tabulat je najvjerojatnije ugrađen istovremeno s tabulatima u prigradenom dijelu dvorca koji se datiraju u drugu polovicu 17. stoljeća, na što osim Praunspergerovih zapisa upućuje oblikovanje greda sa zasječenim bridovima, što je karakteristika toga vremena. Pretpostavka o ranijem po-

stojanju svoda u toj prostoriji proizlazi i iz činjenice da je susjedna prostorija svodena bačvastim svodom.

32 Na taj zaključak navode godine urezane u interijeru nad ulazom u prostorije tada prigradenog volumena i na stropnoj gredi prostorije u kuli. Riječ je o šezdesetim i devedesetim godinama 17. stoljeća kad u Podolju živi Franjo (Ferenc) Szaich. MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2); DANIJEL VOJAK, 2004., (bilj. 14), 89, 90; PAVAO MAČEK, 2012., (bilj. 11), 431.

33 VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2014., (bilj. 23) Sonde 4, 7 i 9 u ovoj su situaciji vrlo važne jer na sjevernom i zapadnom perimetralnom zidu dvorca pokazuju dogradnje 17. stoljeća. Prva objedinjujuća žbuka s prvotnim naličjem pronađena je sondama 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 18. Riječ je o vapneno-pješčanoj žbuci srednje fine granulacije pijeska. „Zaribana“ je u jednom nanosu, debljine koja varira od oko 0,5 do 2,5 cm. Relativno je glatke teksture i neujednačenog nanosa koji djelomično anulira nepravilnosti u građi zida te je vrlo žive i organske forme, što je karakteristika žbuke 17. stoljeća kao i prethodnih razdoblja.

34 Zbog pada terena, kad se govori o stražnjem dijelu građevine, donja etaža je podrumska, a ostale dvije pripadaju prizemlju i katu, dok je u prednjem dijelu dvorca najdonja etaža u razini zemlje, dakle prizemna, a preostale dvije čine prvi i drugi kat.

35 ANĐELA HORVAT, 1975., (bilj. 30), 263. Autorica navodi tabulat dvorca u Mirkovcu i tabulat u dvorcu Praunspenger iz vremena Franje Szaicha kao karakteristične oblike 17. stoljeća.

36 MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2).

37 Današnji vratni otvor koji vodi na lođu rastvoren je sredinom 19. stoljeća, kad je u sklopu izmjene krovišta nastala drvena lođa.

38 To su tipični prozori stambene arhitekture 17. stoljeća, što dokazuju brojne kurije i dvorci, ali i samostanske zgrade toga vremena, na čijim se pročeljima i danas nalaze: dvorac Mirkovec, dio dvorca Miljana, isusovački samostan u Zagrebu itd.

39 VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2014., (bilj. 23) sonde 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 14. Ta se žbuka, a onda i prvotni nalič, nalazi gotovo na svim pročeljnim plohama dvorca, izuzev na plohama volumena stubišta dograđenog u 19. stoljeću. Nalič ima nejednako raspoređen pigment unutar vapnene boje, što uz organski žbukani sloj pridonosi živosti forme (pogledaj bilj. 34).

40 Oslikavanje pročelja sasvim je uobičajena tehnika dekoriranja 17. pa čak i dijela 18. stoljeća koja ima dugu tradiciju i može se pratiti još od srednjeg vijeka. Pročelja dvorca Miljane kvalitetan su primjer uobičajene prakse oslikavanja pročelja druge polovice 17. stoljeća u kojoj se najčešće susreću sivo-bijele kolorističke kompozicije. Naime, druga i treća faza Miljane imaju sivu podlogu s bijelim medaljonima i crnim obrubima. Česte su također

kombinacije s bijelim podlogama i sivim ili crvenim dekorativnim elementima koje su možda nešto učestalije u prvoj polovici 17. stoljeća. Pročelja dekorirana žutim/oker elementima na bijeloj podlozi i bijelim elementima na žutoj/oker podlozi karakteristika su prve polovice 18. stoljeća, dok poslije primat preuzima plastična pročeljna dekoracija također u bijelo-žutim ili žuto-bijelim kombinacijama, o čemu svjedoče brojne kurije i dvorci Hrvatskoga zagorja. Nekoliko primjera s početka, odnosno iz prve polovice 18. stoljeća prezentira bijelo-žute kolorističke kompozicije: prva faza pavlinske crkve u Kamenskom, kurija na Kaptolu 15 u Zagrebu iz tridesetih godina i crkva sv. Marije Snježne u Belcu iz četrdesetih godina. Kompozicija sa žutom/oker podlogom i bijelim dekorativnim elementima javlja se na pročelju lepoglavske crkve iz 1711. godine. SILVIJE NOVAK, MARIJA MIRKOVIĆ, *Dvorac Miljana – istraživanja i konzervatorski radovi*, Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1990., 15-43; SILVIJE NOVAK, Pročelja crkve Sv. Marije u Lepoglavi, *Lepoglavski zbornik* 1992., Zagreb, 1993., 148, 156.; MANFRED KOLLER, *Aspects of wall painting in polychrome architecture: Relations between Italy and Austria from the 15th to the 19th centuries*, ICOM Comitee for conservation, Venice, 1975., 6, 7.

41 SILVIJE NOVAK, 1993., (bilj. 40), 156.

42 SILVIJE NOVAK, MARIJA MIRKOVIĆ, 1990., (bilj. 40), 16.

43 MILAN PRAUNSPERGER HADERSCHORFSKI, 1942., (bilj. 2); HDA (bilj. 21).

44 VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2014., (bilj. 23) sonde 14 i 17. Vapneno-pješčana žbuka, nanosena u sloju debljine oko 1,5 – 2,5 cm, na arhitektonskoj plastici debljine čak 3,0 cm, bitno je pravilnije forme i napetije plohe u odnosu na prvotnu žbuku iz 17. stoljeća. Prvotni nalič je monokroman, svijetlosivi.

45 OLGA MARUŠEVSKI, [Franjo Klein, graditelj sredine 19. stoljeća](#), *Radovi IPU*, 17/1993, 115; WOLFGANG HERMANN, *In what style should we build? The German Debate on Architectural Style*, Getty Center for the History of Art and the Humanities, 1992., 16

46 Srodan primjer je Livadićev dvorac u Samoboru iz 18. stoljeća, kojem je u adaptaciji u 19. stoljeću prigradenno stubište, smješteno unutar volumena koji asocira na kulu te pridonosi slikovitosti građevine.

47 Najvjerojatnije su u tom razdoblju, dakle u sklopu izvođenja novoga krovišta, a možda i poslije, nastali maleni otvori s konzolicama na istočnom pročelju dvorca u funkciji skloništa za ptice.

48 ANA ŠVERKO, [Fermee ornée Garagninovich u Divuljama kod Trogira](#), *Radovi IPU*, 33/2009, 217, 218.

49 Početkom 19. stoljeća barokni dvorac u Lužnici dobiva balkone, klasicistički dvorac Januševac gradi se s balkonskim lođama, u drugoj polovici 19. stoljeća gradi se dvorac Laduč s trijemom i altanom, baroknom dvorcem Oršić u Jakovlju potkraj 19. stoljeća dograđuje se trijem s altanom, itd.

50 VJEKOSLAV VARŠIĆ, 2014., (bilj. 23) sonde 19, 20.

Abstract

Viki Jakaša Borić

THE PODOLJE MANSION IN SAMOBOR – HISTORY OF CONSTRUCTION AND DESIGN

The article proposes an interpretation of the construction progress and transformations of the Podolje (Praunsperger Bošnjak) Mansion, based on the results of conservation research and the architectural analysis of the building, combined with historical records of the family and the mansion from the handwritten documents of Milan Praunsperger. The Podolje Mansion, originally a tower belonging to the Old Town and subsequently a mansion of the Szaich and then the Praunsperger family, has seen a series of transformations over a period of more than five hundred years, having nonetheless retained a harmony of an ensemble composed of different historical layers. It is a testament to the defence of Samobor from Ottoman raids, but above all, it is an outstanding example of residential architecture from the 16th, the 17th, and the early 18th century that has despite later adaptations kept many features of architectural design from the earlier periods. Apart from its spatial layout and characteristic construction elements, from barrel vaults with lunettes to wooden beams with cut edges, it also features an example of rare type of vault from the 16th century. It is a record of typical façade design at the turn of the 17th to the 18th century, as much in its stone window mouldings and portal sculpture as in the mortar layer that is characteristically organic and vivid, with a simple two-colour painted scheme combining bone white and ochre. The 19th-century interventions are telling of the typical predilection for the picturesque

and the symbolic, as well as of a connection to nature, which bespeaks of the Romanticist view of life but also of a search for style that would cater to the period's tastes. The transformation of the mansion front at the turn of the 19th to the 20th century is another confirmation of the owners' eagerness to embellish the mansion and adjust it to the spirit and trend of their time.

The historical layeredness of the Podolje (Praunsperger Bošnjak) Mansion is its major trait and therefore represents the basis of conservators' opinion on how to present the façades in the future. The pre-existing condition combines both the structures of its defensive phases of the 15th and 16th century and the later constructions, in other words, the transformations that were aimed at adjusting it to the needs and lifestyles from the 16th to the late 19th i.e., early 20th century. The conservation will opt, depending on the situation, for either restoration or reconstruction, to present elements of the tower, the façades from the turn of the 17th to the 18th century, the complete fronts of the staircase block articulated in the spirit of the Rundbogenstil, and finally the window mouldings originating from the Historicist renovation of the main south and the side west façade.

KEYWORDS: *Samobor, Podolje, Szaich, Praunsperger, tower, defence, mansion, historically layered building*